

BURIMET E NDOTJEVE DHE MBROJTJA E MJEDISIT.

(Aspekti juridik i burimeve të ndotjes dhe mbrojtja e mjedisit, me theks të veçantë të mjedisit ujor)

Doc. Dr. Fatmire Lumani
Universiteti Shtetëror i Tetovës

Përmbajtja:

- Aspekti juridik i burimeve të ndotjes dhe mbrojtja e mjedisit, me theks të veçantë të mjedisit ujor;
- Burimet e të drejtës ndërkombëtare për mbrojtjen e mjedisit – ujor;
- Organizatrat ndërkombëtare për mbrojtjen e mjedisit jetësor;
- Burimet e të drejtës nacionale të mjedisit jetësor në Republikën e Maqedonisë;
- Burimet juridike për mbrojtjen e mjedisit jetësor në nivel lokal në Republikën e Maqedonisë;
- Marrëveshjet ndërkombëtare për mbrojtjen e mjedisit jetësor – të liqenit të Ohrit dhe Marrëveshjet bilaterale Shqipëri - Maqedoni;
- Disa parime të përgjithshme të së drejtës së mjedisit jetësor – ujor;
- Përgjegjësia për mosrespektim të së drejtës të mbrojtjes së mjedisit jetësor;
- Konkluzion;
- Disa rekomandime për mbrojtjen e mjedisit jetësor –ujor;
- Literatura;

1. Aspekti juridik i burimeve të ndotjes dhe mbrojtja e mjedisit, me theks të veçantë të mjedisit ujor

Mjedisin jetësor, është një e mirë erga omnes, pra e mirë e përgjithshme, succesio për tërë njerëzimin dhe botën e gjallë, duke i përfshirë bimët dhe shtazët. Mjedisin jetësor është toka, uji, ajri, në të gjithë pjesët e botës. Është res communis omnium, pra është e imja, e jotja, edhe e atyre që do të vinë pas nesh. Është jus divinum. Kemi të drejtë ta shfrytëzojmë deri në atë pikë sa të mos shkelim të drejtat e tij, kemi obligim që ta mbrojmë dhe bartim përgjegjësi nëse e dëmtojmë. Për të mbrojtur natyrën, janë bërë përpjekje qysh më herët. Fillimisht në shtetet e zhvilluara, për shkak të shfrytëzimit të pamëshirshëm e të pakontrolluar të pasurive natyrore, të aplikimit të teknologjive të reja, etj, e pothuaj njëkohësisht edhe në shtetet në zhvillim, popullsia e të cilëve, për shkak të varfërisë dhe prapambeturisë, i është nënshtuar një eksploatimi të pamëshirshëm të pasurive të tyre natyrore nga

shtetet e zhvilluara, pastaj për shkak të importimit të teknologjive të vjetruara, të dislokimit të teknologjive të rrezikshme në ato shtete dhe për shkak të veprimit të fuqive natyrore, siç janë rrëshqitja e truallit, thatësitë, vërshimet, etj.¹

Të flasësh për bukurinë e mjedisit dhe të lësh anash mbrojtjen juridike, do të ishte mohim i të drejtave të saj për mbrojtje dhe përparim. Ashtu siç është e drejta jonë të bëhemi pjesë e ambientit, ta shfrytëzojmë, ta shijojmë, po aq është edhe obligimi i ynë për mbrojtjen dhe përparimin e tij në çdo kohë dhe në çdo hapësirë. Veprimet e njeriut, ndonëse kanë qëllime primare zhvillimin dhe përparimin, ato shpeshherë paraqesin edhe burime ndotëse. Të tilla janë: teknologjia e shpejtë dhe e përparuar, shtimi i madh i popullsisë, industrializimi, shtimi i gazit karbonik (CO2) dhe i gazrave të tjera "serë" në atmosferë, prerja e pyjeve, ndotësit e ndryshëm të rinj që përdoren gjatë kultivimit të tokës dhe detit, etj, paraqesin kërcënim serioz global për sistemin klimatik dhe të ekosistemit botëror. Si pasojë e këtyre faktorëve, duhet pasur kujdes fushat më të rrezikuara globale të planetit tonë, siç janë: shtresa e ozonit, e cila është një nga faktorët kryesor për ruajtjen e eko mjedisit ekzistues të botës; Ngrohja globale dhe efekti serë, e cila ndikon në ndryshimin e klimës së tokës. Ajo mund të shkaktojë ndryshime të papritura dhe shkatërruese mbi klimën e botës (mbi ngritjen graduale të nivelit të detrave, ndikimin mbi rrymat oqeanike dhe jetën në det, mbi bujqësinë si dhe pasoja sociale, ekonomike, politike të panjohura); Biodeiversiteti; Mbrojtja e pyjeve e sidomos e pyjeve tropikale;

Gjatë viteve të gjashtëdhjeta, ishte fakt i pamohueshëm që mjedisin jetësor e kishte përfshirë një krizë e përgjithshme, e cila manifestohej në ndotjen e atmosferës dhe të ujërave detare të brendshme, në degradimin e truallit, në shkatërrimin e balancit ekologjik, në efektet e biocideve mbi botën shtazore dhe bimore, në zvogëlimin a zhdukjen e pasurive natyrore, sepse qenë rrezikuar ajri, uji, toka, bota bimore e shtazore, pra gjithë ato që llogariten si të

1 Zejnullah Gruda, E drejta ndërkombëtare publike, 2003, Prishtinë, fq.3

mira të përgjithshme të tërë njerëzimit.²

Pra, zhvillimi i shpejtë i teknologjive të reja në sfera të ndryshme, përveç arritjeve pozitive për shoqërinë, na paraqitet edhe si një rrezik mbi ekosistemin (si shterpëzimin, erozionin e tokës, humbja e biodiversitetit si dhe shiu acid), mbetjet toksike dhe ndotjen detare.

Veprimet e dëmshme ndaj ambientit jetësor, lënë pasojë në mbarë njerëzimin, anë e kënd globit, duke përfshirë të sotmen dhe të ardhmen.

2. Burimet të së drejtës ndërkombëtare për mbrojtjen e mjedisit - ujqor

Sa i përket natyrës, ajo nuk njeh kufij administrativ dhe nuk njeh diskriminimin mes njerëzve, në baza të ndryshme racore, fetare, nacionale, gjinore, gjendje sociale...etj. Si rezultat i kësaj, edhe problemet ekologjike nuk mund të izoloohen veç e veç, në kohë dhe në hapësirë, andaj edhe mbrojtja dhe përparimi i mjedisit, nevojitet të jetë obligim edhe i tërë popujve dhe shteteve. Duke pasur parasysh këtë, ruajtja e ambientit trajtohet edhe në luftën e përbashkët me veprime të përbashkëta të shteteve në nivel botëror, regional, fqinjësor, të një pellgu detar, të një pellgu lumor, etj.

Bashkëpunimet për mbrojtjen e ambientit, në fillim kanë karakter bilateral, pastaj marrin përmasa regionale, deri tek ato ndërkombëtare.

Burime të së drejtës ndërkombëtare për mbrojtjen e mjedisit, në këtë rast mjedisit ujqor, janë:

- *Marrëveshjet ndërkombëtare: bilaterale (dypalëshe), multilaterale (shumëpalëshe), regjionale dhe globale;*

- *Aktet e organizatave ndërkombëtare: rezolutat, konventat, protokollet, etj.)*

- *Konventat më të njohura, detyrimet e të cilave i njeh Republika e Shqipërisë dhe Republika e Maqedonisë janë:*

- Konventa për mbrojtjen e trashëgimisë botërore kulturore dhe natyrore;

- Konventa e OKB-s për diversitetin biologjik;

- Konventa për ligatinat me rëndësi ndërkombëtare, veçanërisht si habitate ujore (Konventa e Ramsar-it),

- Konventa për vlerësimin e ndikimit në mjedis në kontekst ndërkufitar (Konventa e Espoo-s);

- Konventa për akses në informacion, përpjesmarrjen e publikut në vendimmarrje dhe akses në drejtësi për çështjet mjedisore (Konventa e Aarhus-it),

- Konventa për ruajtjen e florës dhe faunës së egër dhe habitatet e tyre (Konventa e Bernës)

- Konventa për ruajtjen e specieve migratore (Konventa e Bonn-it); etj.

Shtetet kanë nxjerrë shumë rregulla që përbëjnë kodeksin ndërkombëtar, për ruajtjen dhe përparimin e mjedisit. Kështu sot ekzistojnë më se 300 marrëveshje ndërkombëtare, bilaterale, a multilaterale, globale a regionale, që rregullojnë ndonjë çështje të veçantë, siç

2 J.G.Starke, Introduction to International Law, Seventh edition Londer, 1972, p.378, Medzunarodnoe pravo, (Red. Prof.N.T.R.Blatovoj), Moskë, Juridiceskaja literature, 1987, fq.431

janë, p.sh, mbrojtja e detrave, e atmosferës, e ndonjë lumi apo liqeni, etj.³

Sa u përket marrëveshjeve dypalëshe, ato lidhen më së shumti për zonat kufitare, sepse në këto vende, lëndët ndotëse i kalojnë kufijtë shtetërorë dhe rrezikojnë florën dhe faunën edhe të shteteve fqinje. Kjo ndodh sidomos, në lumenjtë ndërkombëtarë dhe në liqene kufitare.

Pos këtyre, rëndësi të madhe kanë edhe marrëveshjet shumëpalëshe regjionale, ose globale (të përgjithshme); aktet e organizatave ndërkombëtare; zakonet ndërkombëtare; etj.

Numri i konventave ndërkombëtare dhe i protokolleve që kanë të bëjnë pjesërisht ose në tërësi me mjedisin, arrin në disa qindra. Ato kanë të bëjnë me mbrojtjen e ujërave, mbrojtjen e florës dhe faunës, atmosferës, pasurive natyrore në përgjithësi.

Marrëveshjet ndërshtetërore, zakonisht përcillen me dokumente të natyrës teknike, rregullore të ndryshme, ekostandarde, memorandumë, etj, me të cilat parashikohet krijimi i komisioneve të përbashkëta ose i ndonjë organi të ngjashëm, që duhet të kujdeset për realizimin e tyre në jetë, që të mos mbeten si të drejta fiktive.

Si memorandumë më të rëndësishme njihen:

- Memorandumi i mirëkuptimit midis Qeverisë shqiptare dhe Qeverisë maqedonase, e në nënshkruar më: 29 nëntor 1996 "*Për projektin e ruajtjes së liqenit të Ohrit*" dhe

- Memorandumi i mirëkuptimit, i nënshkruar më 7 shtator 2000, "*Për bashkëpunimin në fushën e mbrojtjes së mjedisit dhe zhvillimit të qëndrueshëm*" midis Ministrisë Maqedonase të Mjedisit dhe.

Planifikimit Fizik dhe Agjencisë Kombëtare të Mjedisit të Shqipërisë, duke synuar të thellojnë më tej bashkëpunimin në mbrojtje të liqenit të Ohrit e të pellgut të tij ujëmbledhës, mbështetur edhe në përvojën e fituar nëpërmjet ndërtimit të sistemit të kolektorit dhe facialitetet e tjera shoqëruese gjatë zbatimit të projektit për mbrojtjen e liqenit të Ohrit.⁴

3. Organizatat ndërkombëtare për mbrojtjen e mjedisit jetësor

Mbrojtja e mjedisit realizohet edhe përmes bashkëpunimeve ndërkombëtare të shteteve si dhe organizatave ndërkombëtare, të përgjithshme, a regjionale, me karakter qeveritar ose joqeveritar siç janë: Kombet e Bashkuara, Këshilli Evropian, NATO, KNER, institucionet e specializuara, institucionet shkencore në fusha të ndryshme si: kimisë, drejtësisë, ekonomisë, mjekësisë, biologjisë, gjeografisë, etj.

OKB (Organizata e Kombeve të Bashkuara) është një nga organizatat ndërkombëtare më të rëndësishme që e trajtonë mbrojtjen dhe përparimin e mjedisit jetësor. Kujdesi ndaj mjedisit jetësor, i ka preokupuar si shtetet e zhvilluara, po ashtu edhe shtetet në zhvillim. Në 3 dhjetor 1968, sillet vendim, që të thirrej Konferenca e parë e Kombeve të Bashkuara mbi mjedisin jetësor. Fill pas mbajtjes të kësaj Konference, opinioni botëror u aktivizua në këtë drejtim duke mbajtur konferenca

3 Medzunarodnoe pravo, 1987, Moskva, str.300

4 Ligj_9347_24.02.2005 (1) [Compatibility Mode] data:27.10.2012

përgatitore dhe duke miratuar numër të madh të deklaratave, rezoluta, rekomandime, etj. Pas kësaj vendohet baza e një lex communis, për të gjithë.

Vlen të ceket Konferenca e Stokholmit, e cila mbahet në 05-16 qershor të vitit 1972. Pjesmarrës në të kanë qenë 110 shtete, përfaqësues të institucioneve të specializuara, të organeve të Kombeve të Bashkuara, si dhe përfaqësues të shumë organizatave qeveritare dhe joqeveritare.

Sa i përket kujdesit për një mjedis jetësor të shëndoshë dhe të bukur, Kombet e Bashkuara kanë shumë organe që merren me këto çështje, siç janë: Asambleja e Përgjithshme; Këshilli Ekonomik e Social; disa Komitete si: Komitete për Shkencë, Komitete për Teknologji, etj.

Agjencitë e specializuara. Mjedis jetësor është trajtuar edhe nga agjencitë (institucionet) e specializuara. Ndër më të njohurat janë:

FAO (*Organizata Ndërkombëtare për ushqim dhe Bujqësi*): e cila ka paraparë përgatitjen e projekteve teknike dhe të projekteve të konventave për ruajtjen e tokës, të pyjeve, ujërave, botës bimore dhe shtazore, etj.

UNESCO (*Organizata e Kombeve të Bashkuara për Arsim, Shkencë dhe Kulturë*);

WHO organizatë e cila përcakton standardet e ndotjes dhe identifikimin e rreziqeve të ndotjes, etj.

Kujdes të veçantë tregojnë edhe *organizatat regjionale dhe subregjionale, me karakter kontinental*, siç janë: Organizata e Shteteve Amerikane dhe Organizata e Unitetit Afrikan; ose organizatat regjionale më të ngushta, siç janë Këshilli Evropian, OECD, EUROATOM, etj.

Aktet ndërkombëtare dhe regjionale më me rëndësi për mbrojtjen e ambienti jetësor janë:

"Karta e ujërave" - e miratuar nga Këshilli Evropian më 1968; kurse vitin 1970 e ka shpallur "Vitet Evropian për ruajtjen e natyrës", me qëllim të ndërmarrjes së një sërë veprimtarive të tjera për mbrojtjen e natyrës dhe për rregullimin hapësinor.

Me interes të veçantë janë edhe aktivitetet dhe angazhimet për mbrojtjen e Detit Mesdhe. Vlen të ceket "Plani i aksionit", "Programi i aksioneve prioritare", si dhe "Plani i kaltër" sipas të cilit në vitin 2025, parashikohet ndotje e konsiderueshme e brigjeve të Mesdheut, nga banorët e përhershëm, turistët dhe automjetet.

Në Mesdhe, bien me qindra tona ndotësish kimikë (kryesisht pesticide), që i sjellin erërat nga larg përmes shiut, ndërsa e keqja më e madhe është dukuria e njohur përgjithësisht si "baticë e kuqe" që lidhet me ngritjen e sasisë të acidit nitrik dhe fosforik dhe që shton vdekjen e gjallesave detare.⁵

4. Burimet e të drejtës nacionale të mjedisit jetësor në republikën e maqedonisë

Legjislacioni i Republikës së Maqedonisë, duke u nisur që nga Kushtetuta, ligjet, aktet nënligjore, etj, parashikon mbrojtjen e mjedisit jetësor.

Një nga vlerat themelore të rendit kushtetues të R.Maqedonisë është edhe rregullimi dhe humanizimi

⁵ Zejnullah Gruda, E drejta ndërkombëtare publike, Prishtinë, 2003, fq.390

i hapësirës dhe mbrojtja dhe përparimi i mjedisit jetësor dhe i natyrës;⁶

Republika e Maqedonisë, ka nënshkruar dhe ratifikuar një mori aktesh ndërkombëtare, të cilat janë bërë edhe pjesë e legjislacionit të brendshëm.

Më pas (n.43) parashikon se:

"Çdo njeri ka të drejtë në mjedis jetësor të shëndoshë.

Secili është i obliguar që ta mbrojë dhe përparojë mjedisin jetësor dhe natyrën. Republika siguron kushte për realizimin e të drejtës të qytetarëve në mjedis jetësor të shëndoshë."

Legjislatura e mjedisit jetësor, bazohet në normat dispozitive të Kushtetutës së R.Maqedonisë. Korniza ligjore themelore, përmban parimet themelore në mbrojtjen e mjedisit jetësor dhe është përfshirë në Ligjin për mjedisin jetësor, ose të ashtuquajturën "kushtetutë ekologjike". Me të parashikohet mbrojtja e mjedisit jetësor, si dhe janë paraparë procedurat administrative.

Ligji për mjedisin jetësor, përfshin parimin e zhvillimit të qëndrueshëm, me qëllim të plotësimit të nevojave për mjedis jetësor të shëndoshë, si dhe nevojat sociale dhe ekonomike të gjeneratave të tashme, pa u cenuar, gjatë kësaj, të drejtat e gjeneratave të ardhshme në plotësimin e nevojave të tyre.⁷

Mënyra më e mirë për zgjidhjen e problemeve të lidhura me gjendjen e mjedisit jetësor, është krijimi i instrumenteve adekuate, krijimi i politikës, ligjeve dhe institucioneve për zgjidhjen e tyre në nivel global, nacional dhe lokal. Parim përgjithësisht i pranuar, është, nëse parandalimi nuk jep rezultat, problemi më së miri zgjidhet në vendin e paraqitjes së tij, kështu që duhet të mendojmë në aspekt global, por të veprojmë në aspekt lokal.⁸

5. Burimet juridike për mbrojtjen e mjedisit jetësor në nivel lokal në republikën e maqedonisë

Vetëqeverisja lokale, si formë administrative e bashkësisë lokale, e ka për obligim të mbrojë dhe përparojë ambientin jetësor, sepse ato janë çështje me interes për qytetarët, që të vendosin në mënyrë të drejtpërdrejtë dhe të pavarur.

Pasi këto çështje janë të lidhura me mbrojtjen dhe përparimin e ambientit jetësor në nivel lokal, kërkojnë edhe veprimtarinë në suaza të institucioneve lokale dhe organeve përfaqësuese. Në kompetencë të Institucioneve lokale, si dhe të organeve përfaqësuese, është që të krijojnë kushte për udhëheqje të drejtpërdrejtë edhe me pjesët themelore të nënsistemit ekologjik. Mirëpo pushteti lokal për shkak të mungesës së kompetencave të vërteta, nuk ka përvojë të madhe në këtë fushë. Po ashtu është e nevojshme të bëhet bartja e kompetencave institucionale, në kontekst të decentralizimit, për mundësitë financiare, teknike dhe mundësitë tjera.

Këtë të drejtë e parashikon edhe Ligji për vetëqeverisje lokale (n.22), ku si kompetencë lokale, është përcaktuar edhe mbrojtja e mjedisit dhe natyrës, nëpërmjet implementimit të masave për mbrojtje

⁶ Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë e v.1991, neni 8

⁷ Ligji për mjedisin jetësor

⁸ Doracak për kryetarët dhe këshilltarët e komunave në Republikën e Maqedonisë, Toni Popovski, 2005, Shkup, fq.107

dhe pengim të ndotjes së ujit, ajrit, tokës, mbrojtjes së natyrës, mbrojtjes nga zhurma dhe rrezatimi.

Përveç legjislaturës për mjedisin jetësor në nivel nacional, si burim i të drejtës së mjedisit jetësor në nivel lokal, me rëndësi të veçantë është përgatitja dhe aprovimi i Planit Ekologjik Aksional Lokal (shkurt PEAL). PEAL është projekt themelor për zhvillimin në nivel lokal, si dhe paraqet bazë për planifikim strategjik të nënsistemit ekologjik të zhvillimit të komunës.

Obligimet e komunës në lëminë e mjedisit jetësor, veç tjerash janë:

- *Ngritja e nivelit të arsimimit dhe ndërgjegjes publike*, për mbrojtje dhe përparim të ambientit jetësor,
- *Sjellja dhe realizimi i Planit Ekologjik Aksional Lokal, (shkurt, PEAL), në përputhje me Planin Ekologjik Aksional Nacional (PEAN)*, për periudhë gjashtë vjeçare, si dhe ky plan të implementohet në përditshmëri. Planet ekologjike aksionale lokale, përmbajnë masa dhe aktivitete afat-mesme dhe afat-gjate për mbrojtjen e mjedisit jetësor dhe shëndetin e njerëzve, mes të tjerash edhe për:
 - furnizimin e qytetarëve me ujë kualitativ për pije dhe mbrojtje të ujërave nga ndotja;
 - pastrimin e ujërave të përdorura;
 - ngritje të vetëdijes publike dhe zhvillim të arsimit për mbrojtje dhe përparim të mjedisit jetësor; etj.
 - subjektet e autorizuara për realizimin e elementeve të veçanta të planit.
 - Obligim i komunës është:
 - Të bëjë vlerësimin strategjik të ndikimit mbi ambientin jetësor, duke përfshirë vlerësimin strategjik të ndikimit mbi ambientin jetësor nga strategjitë, programet dhe planet e ndryshme;
 - Të jep mendime për projekte dhe të marrë pjesë në diskutime publike;
 - Komuna duhet të përgatisë plan të jashtëm në rast të gjendjes të jashtëzakonshme.
 - Komuna ka të drejtë të autorizojë inspektorë lokalë për ambient jetësor.
 - Obligim i Komunës është edhe sjellja e Planit nacional për ujërat me bazë ekonomike, si dhe planet për udhëheqjen në trupat drejtuese të shtretërve të lumenjve.

Pasi ujërat janë resurs i rëndësishëm dhe kalojnë nëpër territorin e më shumë komunave, angazhimi rreth tyre qëndron në bashkëpunimin dhe koordinimin e pushtetit shtetëror dhe strukturave komunale. Disa kompetenca i ushtrojnë ndarazi. Obligimi i komunës është që të realizojë planet për mbrojtjen e ujërave lokale në territorin e tyre, si dhe realizimi i masave për ndotësit më të vegjël të ujërave.

Sipas Direktivës së Unionit Evropian për ujërat, Komunitat kanë të drejtë të formojnë trupa drejtues për shtretërit e lumenjve, përgjegjës për udhëheqjen me ujërat e rrjedhjes së plotë.

Me rëndësi është edhe planifikimi hapësinor, (i projekteve ndërtimore të infrastrukturës dhe nevojës për lokacione adekuate), si dhe ndërtimi i stacioneve për pastrim të ujërave të përdorura dhe udhëheqja me to.

- Në planet urbane hyjnë edhe propozimi dhe shpallja e zonave mbrojtëse ujore.

Me ligje të veçanta nga lëmia e mjedisit jetësor, parashikohen edhe mundësi të tjera për iniciativë autentike në nivel lokal, si për shembull: formimi i rrjeteve lokale për mbikqyrje të situatës së ambientit jetësor; mbajtja e regjistrave për materialet dhe substancat ndotëse; mbajtja e kadastrit për ambient jetësor, etj.

- Në nivel lokal është edhe propozimi për shpallje të rajonit të mbrojtur dhe pjesëmarrja në përgatitjen e planeve për udhëheqje me rajonin e mbrojtur.

- Në nivel lokal është edhe obligimi i mbrojtjes së: përmendoreve të natyrës, pyjeve-parqe; të zonave ujore, shtretërve të lumenjve, ujërave nëntokësore, etj.

6. Marrëveshjet ndërkombëtare për mbrojtjen e mjedisit jetësor – të liqenit të Ohrit – dhe marrëveshjet bilaterale Shqipëri – Maqedoni

Në vijim do të elaboroj statusin juridik të liqenit të Ohrit që ka një rëndësi të veçantë si në nivel ndërkombëtar, po ashtu edhe në nivel nacional për Republikën e Maqedonisë dhe Republikën e Shqipërisë.

Për mbrojtjen e gjendjes natyrore të liqeneve ndërkufitare veprojnë të gjitha aktet ligjore e nënligjore, që mbrojnë mjedisin në Republikën e Shqipërisë, si dhe konventat, protokollet, marrëveshjet ndërkombëtare në të cilat Republika e Shqipërisë dhe Republika e Maqedonisë janë Palë. Ato janë të detyruara të mbrojnë liqenet ndërkufitare dhe të zbatojnë dispozitat e akteve në fjalë.

Sa i përket liqenit të Ohrit, ai ka një rëndësi të madhe ndërkombëtare dhe nacionale si në aspektin: juridik, po ashtu edhe në atë historik, kulturor, biologjik, gjeomorfologjik, klimatik, hidrografik, socio-gjeografik, bio-gjeografik, biodiversitetit, etj.

Liqeni i Ohrit është një nga liqenet më të vjetra në botë, i krijuar 2-3 milion vjet më parë dhe dallohet për nga ekosistemi unikat, me lloje të ndryshme të botës bimore dhe shtazore, ku pothuajse 70% e tyre janë endemike (gjenden vetëm në të) dhe specie relikte (fosile të gjalla sepse mbijetojnë si organizma të gjallë vetëm në të).

Baseni i Ohrit, përfshin Liqenin e Ohrit, ultësirat dhe malet përreth tij.⁹

Baseni i Ohrit (me 2329 km. katrorë), shtrihet në kufirin dypalësh, midis dy shteteve fqinje: atë të Maqedonisë - në pjesën jugperëndimore dhe të Shqipërisë - në pjesën lindore, që do të thotë se shtrihet në kufijtë administrativë të tri komunave: Ohrit (1.070 km. katrorë me rrethinë prej 62 vendbanimeve rurale); Strugës (me 507 km. katrorë me rrethinë prej 53 vendeve rurale); dhe Pogradecit (me 725 km. katrorë me rrethinë prej 23 vendeve rurale).¹⁰

Liqeni i Ohrit ka një sipërfaqe prej afro 350 km. katrorë, prej të cilëve Republikës së Maqedonisë i përkasin 230 km. katrorë, ndërsa Republikës së Shqipërisë 120 km. katrorë.

Prej tij buron lumi Drini i Zi, lumë ndërkombëtar me

⁹ Hiqmet Kica, Liqeni i Ohrit dhe baseni i tij, 2010, Strugë, fq.17
¹⁰ T.Xhunov, Megjunarodno pravo i Jugoslovensko – Albanskite spogodbi za koristenje na vodite na Crni Drim i Ohridskoto Ezero, Simpozium, Skopje, 1974, fq.371

një gjatësi prej 56 km. Nga territori i pellgut të Drinit të Zi, R.Maqedonisë i takojnë 446 km.katrorë, ose 66.6%, kurse R.Shqipërisë 144 km.katrorë, ose 21.4%. Mjedisi jetësor, flora dhe fauna në të, dëmtimi i gjallesave të gjalla, është shumë i madh, kështu që rrezikohen, rrallohen, si dhe zhduken disa nga llojet e veçanta. Në të ndikojnë shkaqe të ndryshme duke u nisur nga njeriu si gjenerator kryesor, pastaj shkaqet të tjera si: zhvillimi ekonomik, mbikullotja dhe shfrytëzimi pa kriter I pyjeve dhe bimëve, etj.

Për të mbrojtur dhe për të parandaluar dëmtimin e liqenit të Ohrit dhe liqeneve të tjera, është sjellë edhe Ligji për mbrojtjen e liqeneve ndërkufitare.

Neni 6 i "Ligjit për mbrojtjen e liqeneve ndërkufitare", parashikon mbrojtjen ligjore.

1.Si ekosisteme unikalë, me vlera ndërkombëtare, liqenet ndërkufitare me pellgjet e tyre ujëmbledhëse, merren me mbrojtje të veçantë nga shteti, duke u shpallur zona të mbrojtura. Kjo bëhet duke marrë parasysh edhe statusin që e gëzon pjesa tjetër e liqenit në shtetin fqinj.

Andaj, për mbrojtjen juridike të mjedisit jetësor të Liqenit të Ohrit janë marrë aktivitete të shumta si nga vendi, poashtu edhe në nivel ndërkombëtar.

Burime juridike me karakter ndërkombëtarë dhe regional, për mbrojtjen e mjedisit jetësor të Liqenit të Ohrit, janë aktet:

- Deklarata e UNESCO-s (Organizata e Kombeve të Bashkuara për Arsim, Shkencë dhe Kulturë), me të cilën Liqeni i Ohrit dhe qyteti i Ohrit, shpallet "Zonë e trashëgimisë botërore me vlera natyrore e kulturore", në 5 shtator 1980;
- Shpallja nga Qeveria Shqiptare, sipas të cilës, pjesa shqiptare e liqenit shpallet "Peizazh i mbrojtur ujor dhe tokësor" në nëntor të v.1999;
- Në 1994, Banka Botërore në bashkëpunim me Republikën e Maqedonisë dhe Republikën e Shqipërisë filluan përgatitjet për dhënie të një granti nga Fondi Global për Mjedisin dhe financimin e kostos të Projektit për ruajtjen e Liqenit të Ohrit.
- Projekti për ruajtjen e Liqenit të Ohrit, i nënshkruar nga dy shtetet fqinje, në nëntor të v.1999, sipas të cilit një ekip studijuesish nga Maqedonia dhe Shqipëria, nisën një program monitorimi për të përcaktuar gjendjen reale të liqenit.

Marrëveshjet ndërkombëtare nga fusha e mbrojtjes së mjedisit jetësor palë e së cilës janë: ish Jugosllavia më vonë Republika e Maqedonisë dhe Republika e Shqipërisë, sa i përket Liqenit të Ohrit:

Republika e Maqedonisë dhe Republika e Shqipërisë sa i përket marrëveshjeve bilaterale ndërmjet dy shteteve fqinje, mund të themi se janë ende në fazën fillestare, pos disa marrëveshjeve të mëhershme që ende janë në fuqi, të lidhura ndërmjet Shqipërisë dhe ish Jugosllavisë, si psh:

- "Marrëveshja për çështjet të ekonomisë ujore", e lidhur mes Shqipërisë dhe ish Jugosllavisë, në 5 Dhjetor 1956 në Beograd, parashikon masa për mirëmbajtjen e lumenjve që shfrytëzohen, masa

kundër vërshimeve, kundër ndotjes së ujit, etj, për: Liqenin e Ohrit – Drinin e Zi – Drini i Bardhë – Buna – Liqeni i Shkodrës. Parashikohej që bashkëpunimi në praktikë, të realizohej përmes Komisionit Shqiptaro – Jugosllav për ekonomi ujore.

Sipas kësaj marrëveshje, të dy shtetet obligohen t'i zgjidhin çështjet lidhur me ujërat kufitare lumore dhe liqeneve, si dhe hidrosistemeve, e në veçanti të Drinit të Zi dhe Liqenin e Ohrit. Sipas marrëveshjes në fjalë, lind obligimi për të dy palët që t'i mbajnë në gjendje të rregullt shtretërit e lumenjve dhe basenin e Liqenit të Ohrit, etj.

Në marrëdhëniet midis Shqipërisë dhe Jugosllavisë gjithmonë problem aktual ka qenë edhe peshkimi si dhe ruajtja e pastërtisë në ujërat kufitare. Për mbrojtjen e gjendjes rreth fondit të peshqve, janë dakorduar që të japin kontribut të njëjtë, sidomos në investimin e mjeteve materialo- financiare për pasurimin e fondit peshkues në liqen. Për shkak të bashkëpunimit të pamjaftuar, humtimet e bëra nga Instituti hidrobiologjik në Ohër dhe Enti për peshkim në Shkup, nuk kanë qenë të plota. Për rregullimin e marrëdhënieve të tilla, si shtesë të Marrëveshjes për ekonomi ujore, më 5.XII 1956, është nënshkruar një Protokol i veçantë për peshkim në liqenet dhe lumenjtë kufitarë. Me këtë protokoll janë paraparë këto masa: dispozita mbrojtëse dhe kontrolluese për peshkim; masat biologjike për peshkim dhe dispozita teknike për peshkim në Liqenin e Ohrit, Prespës, Shkodrës si dhe lumenjtë Drini i Zi, Drini i Bardhë dhe lumi Bunë.¹¹

- "Seanca e dytë e jashtëzakonshme e vitit 1961 – 1962"poashtu ka një rëndësi të veçantë, pasi Komisioni i përfaqësuar me paritet nga të dy palët, atë shqiptare dhe jugosllave, solli vendim për tharjen e fushës (kënetës) së Strugës, si dhe për ndërtimin e sistemeve të ujitjes të fushës së Strugës dhe Ohrit. Vendimi i tillë ndonëse ishte për qëllime zhvillimi dhe shndërrimit të kënetës në tokë bujqësore, ajo dëmtoi së tepërmi florën dhe faunën, pasi shumë shpesh u shpërngulën, shumë lloje të bimëve dhe shtazëve u zhdukën, si rezultat i tharjes së kënetës. U dëmtua rëndë flora dhe fauna.

- "Seanca e IX e Komisionit, e mbajtur në vitin 1970", ku pala shqiptare parashtron çështjen lidhur me problematikën e rritjes së nivelit të ujit në Liqenin e Ohrit, mbi kuotën maksimale të parashikuar sipas Protokollit të Seancës së II të jashtëzakonshme. Në lidhje me këtë, Komisioni solli vendim sipas të cilës pala jugosllave duhet t'i ndërmerr të gjitha masat e mundshme, që sa më shpejtë të ulët nivelin e liqenit.

- "Deklarata për qëllimin e pesë ministrive: Bosnës, Shqipërisë, Kroacisë, Serbisë dhe Malit të Zi, si dhe Maqedonisë për pjesëmarrje të përbashkët për anëtarësim në EEA". Dokumenti është nënshkruar në Zadër në 06.06.2003 dhe është dërguar deri tek Komisioni Evropian në Drejtorinë e mjedisit jetësor.

- "Memorandumi për mirëkuptim dhe bashkëpunim në fushën e mbrojtjes së mjedisit jetësor dhe zhvillim" ndërmjet Ministrisë Maqedonase për mjedisin jetësor dhe planifikimit hapësinor dhe Agjencionit për mjedisin jetësor të Shqipërisë (2000 Pogradec). Marrëveshja nuk është ratifikuar pasi është

¹¹ Hiqmet Kica, Liqeni i Ohrit dhe baseni i tij, 2010, Strugë, fq.266

lidhur në mes ministrive.

• *"Ligji për ratifikimin e marrëveshjes për mbrojtjen dhe mbarëvajtjen zhvillimore të liqenit të Ohrit dhe pellgut të tij"*, në mes të Qeverrisë të Republikës së Maqedonisë dhe Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë; nga 20.06.2005 ("Gazeta zyrtare e RM" nr.46/05);

Disa Akte ligjore të Republikës së Shqipërisë, me rëndësi të veçantë që lidhen me veprimtarinë e Ministrisë të Mjedisit, Pyjeve dhe Administrimit të Ujërave (MMPAU) në mbrojtjen e ujërave, janë:

• *Ligji për mbrojtjen e liqeneve ndërkufitare*¹²

Ky ligj synon mbrojtjen mjedisore të liqeneve ndërkufitare në gjendjen e tyre natyrore, garantimin e kushteve të përshtatshme për zhvillimin e jetës dhe të ekosistemeve në to, duke nxitur zhvillimin e veprimtarive të dobishme, në përputhje me kërkesat e parimit të zhvillimit të qëndrueshëm dhe duke ndaluar veprimtaritë që i rrezikojnë (n.1).

Sipas ligjit në fjalë, "Liqene ndërkufitare" janë rezerva natyrore që ndodhen në kufirin ndërmjet territorit të Republikës së Shqipërisë dhe shteteve fqinje, ndërsa "Pellgu ujëmbledhës" është pjesa shqiptare e pellgut, ku ujërat rrjedhin natyrshëm drejt liqenit.

• *Ligji*¹³ *për ratifikimin e Marrëveshjes ndërmjet Këshillit të Ministrave të Republikës së Shqipërisë dhe Qeverisë së Republikës së Maqedonisë për mbrojtjen dhe zhvillimin e qëndrueshëm të Liqenit të Ohrit dhe të pellgut të tij ujëmbledhës"*

Sipas Ligjit të mësipërm, Objektivat bazë (n.1) parashikon individualisht dhe në bashkëpunim, Palët do të punojnë që:

- Për liqenin e Ohrit dhe pellgun e tij ujëmbledhës, të sigurohet mbrojtje e njëjtë, e integruar dhe zhvillim i qëndrueshëm sipas normave dhe standardeve të Bashkimit Europian;
- Gjithë liqeni dhe pellgu i tij ujëmbledhës të marrë statusin e trashëgimisë botërore natyrore dhe kulturore, si dhe statusin "Rezervë e biosferës" të UNESCO-s;
- Të përgatisin kushtet për miratimin e propozimit të Këshillit të Europës që zona Ohër Prespë të caktohet si një nga dy eurorajonet e vetme të Europës Juglindore.¹⁴

Ligji në fjalë (n.3) parashikon detyrimet të përgjithshme të palëve për arritjen e nenit 1, ku Palët do të marrin masat e nevojshme, individualisht ose në bashkëpunim: për të parandaluar, kontrolluar dhe pakësuar ndotjen e ujërave në pellgun ujëmbledhës; për të mbrojtur tokën nga erozioni, varfërimi, infeksionet dhe ndotjet; për të ruajtur biodiversitetin, duke mbrojtur sidomos specie endemike, të rralla, të kërcënuara apo të rrezikuara të florës dhe faunës; etj. Për këtë qëllim, secila nga Palët ka për obligim që të realizojë harmonizimin e kriterëve dhe standardeve, të strategjive dhe rregulloreve në përgatitjen e planeve

12 Ligji_9103_ 10.7.2003...doc , www.moe.gov.al/ date: 27.10.2012

13 Ligji_9347_ date 24.02.2005.doc, www.moe.gov.al/ date: 27.10.2012

14 Po aty, neni 1Objektivat bazë

të zhvillimit urban, të rregullimit të territorit dhe në planet e përdorimit të tokës bujqësore, për të siguruar administrimin e tokës së pellgut ujëmbledhës sipas parimit të zhvillimit të qëndrueshëm; Po ashtu duhet të miratojë dhe zbatojë me rigorozitet standardet dhe kriteret mjedisore të pellgut, duke hartuar dokumente teknike të veçanta, etj. Po ashtu detyrohet të vendosë dhe përdorë një sistem efektiv monitorimi për të mbajtur nën kontroll gjendjen dhe cilësinë e liqenit dhe të pellgut ujëmbledhës.

Disa akte ligjore të Republikës së Maqedonisë me rëndësi të veçantë që lidhen me veprimtarinë e Ministrisë për mjedisin jetësor dhe planifikim hapësinor në mbrojtjen e ujërave, janë:

-*"Ligji për mjedisin jetësor"*¹⁵, së bashku me ndryshimet dhe plotësimet e mëvonshme;

-*"Ligji për mbrojtjen e liqenit të Ohrit, Prespës dhe Dojranit"*¹⁶;

-*"Ligji për ndryshime dhe plotësime i ligjit për mbrojtjen e liqenit të Ohrit, Prespës dhe Dojranit"*¹⁷;

-*"Programi për mbrojtjen e liqenit të Ohrit dhe të Dojranit"*¹⁸

7. Disa parime të përgjithshme të së drejtës së mjedisit jetësor-ujor

Aktet e ndryshme ndërkombëtare, përfshijnë një numër të madh të parimeve të përgjithshme të së drejtës së mjedisit. Si akte më të njohura janë: Deklarata e Stokholmit, e cila përmban 26 parime juridike ndërkombëtare, lidhur me ruajtjen edhe përparimin e mjedisit.

Kombet e Bashkuara në vitin 1978 miratojnë Projektin e parimeve, i cili përmban 15 parime për mjedisin jetësor, nga i cili duhet të udhëhiqen shtetet me rastin e ruajtjes dhe shfrytëzimit të harmonizuar të resurseve natyrore, që i ndajnë dy ose më shumë shtete.

Ndër to më të rëndësishme, janë:

- Parimi e drejta e shteteve për të shfrytëzuar resurset e veta dhe e përgjegjësisë së shteteve për aktivitetet, që kanë për pasojë dëmtimin e mjedisit që u takon shteteve të tjera, ose që është jashtë jurisdiksionit të shteteve;
- Parimi i shfrytëzimit human i mjedisit të njeriut;
- Parimi i lirisë së kërkimeve;
- Parimi i ndalimit të ndotjes së mjedisit;
- Parimi i dhënies së ndihmës në rast rreziku;
- Parimi i paralajmërimit për veprimet që do të mund të shkaktonin ndotjen;
- Parimi i shfrytëzimit racional të mjedisit;
- Parimi i dosmosdoshmërisë të bashkëpunimit për ruajtjen dhe shfrytëzimin e resurseve natyrore, etj.¹⁹

15 Gazeta zyrtare e RM" nr.53/05 nga 05.07.2005;

16 Fleta zyrtare e RSFJ, nr 45/77, nga 09.09.1977

17 Fleta zyrtare e RSFJ" nr.8/80 nga 15.02.1980; Fleta zyrtare e RSFJ" nr.51/88 nga 19.08.1988; Fl.zyr.e RSFJ" nr. 10/90 nga 23.02.1990; Gazeta zyrtare e RM" nr.62/96 nga 13.10.1993

18 Fleta Zyrtare. e RSFJ" nr.7/87 nga 09.02.1987;

19 Fatmire Lumani, "Të drejtat juridiko-ndërkombëtare dhe nacionale për mbrojtjen e mjedisit jetësor" Shoqata e juristëve shqiptarë të Maqedonisë, Forumi shkencor –hulumtues, Ulpianus, -Revista shkencore dhe profesionale juridike, nr.1/2011, Tetovë, 2011, fq.86-101

- Sa i përket Parimit të shfrytëzimit human të mjedisit të njeriut²⁰, parashikon, se toka, uji, ajri, mineralet, bimët, shtazët, burimet e energjisë, janë në sasi të kufizuar dhe se duhet të shfrytëzohen në mënyrë racionale.

Kjo ilustron me problemin e ujërave të ëmbla që ka në botë dhe me nevojat për to, për t'u parë serioziteti i problemit. Kështu sipas të dhënave, në tërësi sasinë e ujërave të botës, ujërat e ëmbla marrin pjesë me vetëm 2.8%, kurse pjesa tjetër u takon ujërave të detit, shfrytëzimi i të cilave është i pamundshëm ose shumë i kufizuar. Prej kësaj sasi, ¾ e këtyre ujërave janë në gjendje të akullt që nuk shfrytëzohen lehtë.²¹

Mbrojtja dhe respektimi për natyrën, parashikohet edhe në Kartën botërore për natyrën, të miratuar në 28 tetor 1982, si dhe në akte të tjera ndërkombëtare;

- Parimi i lirisë së kërkimeve, poashtu përfshihet nga kjo Kartë²². Në të parashikohet që:
- burimet biologjike të mos shfrytëzohen jashtë kufirit të aftësisë së tyre natyrore për rigjenerim;
- pasuritë të cilat nuk shpenzohen me anë të shfrytëzimit duke përfshirë edhe ujin, të përdoren përsëri, ose të riciklohen;
- pasuritë të cilat nuk ripërtërihen, por që shpenzohen me anë të shfrytëzimit, do të shfrytëzohen në masë duke marrë parasysh sasinë e tyre dhe kompatibilitetin e eksploatimit të tyre, me funksionimin e sistemeve ekologjike.
- Parimi i ndalimit të ndotjes së mjedisit. Parimi në fjalë parashikon që gjatë kërkimeve dhe shfrytëzimit të mjedisit, të rezervohen nga përdorimi i materialeve toksike, ose i lëndëve të tjera me sasinë që tejkalon sasinë e lejuara, që do të shkaktonte dëmtimin e mjedisit. Në këtë aspekt: Konventa për pengimin e ndotjes së detit me hedhjen e mbeturinave nga anijet dhe aeroplanët*²³13; Konventa e Gjenevës*²⁴14 mbi detin e hapët të ndotjes së detit, ose pengimin e ndotjes së detit me naftë nga anijet ose nga naftësjellësit, ose të ndotjes që është pasojë e shfrytëzimit dhe e kërkimeve në fund të detit; Konventa e Kombeve të Bashkuara mbi të drejtën e detit, parashikon obligimin për të gjithë shtetet që të ndërmarrin masat e nevojshme për të siguruar mbrojtjen, nga pasojat e dëmshme të shteteve me veprimet që i ndërmarrin, si p.sh: gropimi, shpimi, hedhja e mbeturinave, vënia e gypave, etj; Po ashtu është paraparë obligimi i shteteve që të miratojnë rregulla, dispozita dhe procedura për të penguar, zvogëluar ndotjen e ambientit detar, bregdetin, pengimin e çrregullimit të balancës ekologjike; për të mbrojtur pasuritë natyrore, si dhe botën bimore dhe shtazore në det;

Konventa në fjalë, parashikon që shtetet duhet që veç e veç ose bashkarisht, të ndërmarrin masat e nevojshme për pengimin, zvogëlimin dhe kontrollimin e ndotjes së mjedisit të detit, si dhe të mos shkaktojnë ndotjen e mjedisit të shteteve të tjera, ose që ndotja të mos

20 Po aty

21 Zejnullah Gruda, E drejta ndërkombëtare publike, 2003, Prishtinë, fq.400

22 Karta botërore mbi natyrën, 28 tetor 1982, II, fq.10

23 Konventa për pengimin e ndotjes së detit me hedhjen e mbeturinave nga aeroplanët dhe anijet, v.1972, neni 15

24 Konventa e Gjenevës mbi detin e hapur, e vitit 1958, neni 24

përhapet jashtë territorit të tyre.²⁵

Këto masa përfshijnë të gjitha masat e domosdoshme për mbrojtjen dhe për ruajtjen e ekosistemeve të rralla dhe të ndjeshme, si edhe të vendbanimeve dhe të llojeve dhe të formave të tjera të florës dhe faunës së detit, që janë të rralla, të rrezikuara ose që u kanoset shfarosja.²⁶

Aktet ndërkombëtare, në pajtim me parimet e të drejtës ndërkombëtare, parashikojnë bashkëpunimin e shteteve, si dhe të sigurojnë që me aktivitetet e tyre të mos dëmtojnë mjedisin në një vend ose region tjetër, që ndodhen jashtë kufijve të juridiksionit të tyre kombëtar.²⁷

Sa i përket mjedisit jashtë kufijve shtetërorë, mbi të cilat nuk shtrihet juridiksioni i shteteve, aktet ndërkombëtare parashikojnë, se ai mjedis, përbën një të mirë të përgjithshme të tërë njerëzimit. Ato nuk mund të jenë objekt përvetësimi, si dhe shtrirje e sovranitetit shtetëror, qoftë me okupim paqësor ose në ndonjë mënyrë tjetër, p.sh: Konventa e Kombeve të Bashkuara mbi të drejtën e detit, etj.

Aktet e ndryshme ndërkombëtare, parashikojnë informimin apo paralajmërimin e shteteve, lidhur me çështjet e mjedisit. Ato kërkojnë nga shtetet që të planifikojnë aktivitetet, që do të mund të shkaktonin ndotje përtej kufirit, që ta informojnë shtetin që do të mund të goditej nga kjo, me qëllim që të ketë mundësi të marrë masa efektive për mbrojtjen e mjedisit.

8. Përgjegjësia për mosrespektim të së drejtës së mbrojtjes së mjedisit jetësor

Aktet ndërkombëtare parashikojnë përgjegjësi individuale si dhe kolektive për mosrespektim të të drejtave dhe detyrimeve të subjekteve dhe ate, si në nivel ndërkombëtar, poashtu edhe në nivel nacional.

Me akte ndërkombëtare kufizohen aktivitetet e paligjshme të shteteve nëse dëmtojnë shtetin tjetër, si dhe të dëmtojë interesat e ligjshme të shteteve të tjera. Përkundrazi, sipas rregullave të së drejtës ndërkombëtare të përgjithshme, shtetet janë të detyruara të pengojnë dëmtimin e mjedisit të shteteve të tjera me ndotës të ajrit, të ujit, të tokës dhe nëse kjo ndodh, të paguajnë dëmshpërblimin.²⁸

E drejta ndërkombëtare për dëmet që i shkaktohen mjedisit jetësor, parashikon shumë rregulla lidhur me përgjegjësinë e shteteve.

Me vendim përcaktohet se shteti përgjigjet për veprimet e organeve të veta, por edhe të personave privatë nën juridiksionin e tij; se çështja e ndotjes s'mund të zgjidhet vetëm me pagimin e dëmit, por është e domosdoshme të arrihet marrëveshja mbi kontrollin e aktiviteteve që mund t'i shkaktojnë dëme mjedisit, në mënyrë që kjo të pengohet ose të zvogëlohet sa më shumë që është e mundur.²⁹

25 Konventa e Kombeve të Bashkuara mbi të drejtën e detit të hapur, neni 145 dhe 146

26 Zejnullah Gruda, E drejta ndërkombëtare publike, 2003, Prishtinë, fq.390

27 Karta mbi të drejta ekonomike dhe mbi detyrimet e shteteve e OKB, e 15 janarit 1975, (GA.Rez.3281 –XXIX)

28 Zejnullah Gruda, po aty, fq.407

29 Louis Henkin...op.cit.p.1377; The ILA Report of the Fifty-Eighth Conference, Manila, 1978, p.397, libri i cituar, Zejnullah Gruda, E drejta ndërkombëtare publike, fq.406

Esenca e tezës sipas të cilës, çdo shtet ka të drejtë të disponojë territorin e vet pa asnjë kufizim, pa marrë parasysh dëmet që mund t'u shkaktohen shteteve fqinje, e mbrojtur nga disa autorë të vjetër (Hefer, Kluber, Briggs), ose nga disa shtete (Doktrina e Harmonit, SHBA), që ka si piknisje sovranitetin e vetëm të një shteti, e nuk i përfill të drejtat analoge të shteteve të tjera, është braktisur gati tërësisht.

Aktet ndërkombëtare, praktika gjyqësore dhe shumica absolute e autorëve bashkëkohorë, përkrahin rregullën sipas të cilës shtetet gëzojnë të drejta të barabarta, por njëkohësisht duhet t'u përmbahen kufizimeve të njëjta.³⁰

Në rast të dëmtimit nga shtetet e tjera, shtetet e dëmtuara, kanë të drejtë edhe në mbrojtje gjyqësore dhe të kërkojnë dëmshpërblim. Dëmshpërblimi mund të bëhet me rikthimin në gjendjen e mëparshme (restitutio in integrum), do të thotë rivendosjen e gjendjes që do të ekzistonte sikurse të mos kishte ndodhur akti i ndaluar, rikthimi komplet i status quo-së, ose nëse rikthimi i gjendjes së mëparshme nuk është i mundur në tërësi ose pjesërisht, atëherë shteti që ka pësuar, mund të kërkojë pagimin e një shume të hollash, në emër të kompensimit të dëmit. Mbase ky është një satisfaksion ndaj subjektit, por nuk do të ishte ndaj natyrës. Dëmtimet e rënda dhe të pa riparueshme do të lëndonin bukurinë e mjedisit, por do të lëndonin edhe vet ekzistencën e njeriut dhe qenieve të tjera të gjalla.³¹

Bukuria e mjedisit jetësor, si dhe pastërtia e tij është barometri i shëndetit tonë. Të kontribuojmë të gjithë, individë dhe shtete, që ta shpëtojmë tokën nga kataklizma, që t'ua lëmë pasardhësve.

Konkluzion

Shtetet veç e veç si dhe bashkarisht bëjnë përpjekje dhe ndërmarrin masat e nevojshme për pengimin, zvogëlimin dhe kontrollimin e ndotjes së mjedisit jetësor, në një vend ose regjion tjetër, që ndodhen jashtë kufijve të jurisdiksionit të tyre kombëtar. Ajo që është karakteristike për të gjithë shtetet, është se shpesh herë, aktet juridike mbeten te drejta fiktive (në letër), gjë e cila cenon të drejtat e natyrës për mbrojtje dhe përparim.

Disa rekomandime për mbrojtjen e mjedisit jetësor - ujqor:

- Në aspekt ndërkombëtar nevojitet një diplomaci pozitive mbi një bazë të gjerë të bashkëpunimit ndërkombëtar dhe të një trajtimi në mënyrë aktive, për parandalimin e burimeve të ndotjeve dhe mbrojtjen e ujërave;
- Harmonizimi i legjislacionit nacional me atë ndërkombëtar për mbrojtjen dhe përparimin e mjedisit jetësor ujqor, në fushat përkatëse, si dhe zbatimi i tij me përpikmëri në realitet;
- Bashkëpunim më i intensifikuar lokal, ndërmjet shteteve fqinje, regjional dhe ndërkombëtar,

³⁰ Eduardo Jimenez de Arechaga, Sovromennoe mezdunarodnoe pravo, Moskë, 1983, fq.285

³¹ Fatmire Lumani, Ulpianus, Tetovë, 2011

në mes subjekteve relevante, për mbrojtjen e ambientit ujqor;

- Ndërmarrja e masave adekuate dhe konkrete për mbrojtjen dhe përparimin e ambientit jetësor, në nivel të shtetit dhe në nivel lokal (përmes institucioneve përkatëse mbikëqyrëse inspektuese);
- Ndërtimi i objekteve mbrojtëse për pastrimin e ujërave (si kolektorë etj); deponive për grumbullimin e mbeturinave; ndërtimit të stabilimenteve për pllenim të peshqve dhe shtazëve, të cilat rrezikojnë zhdukjen;
- Hulumtimi i shkaqeve që rrezikojnë mjedisin ujqor, si dhe opzione konkrete në lidhje me mirëmbajtjen, përmirësimin dhe ruajtjen e mjedisit etj;
- Parashikimi i metodave jo ndotëse të prodhimit, që gazrat dhe ujërat që i lëshojnë fabrikat të derdhen të përpunuara, me koncentrim sa më të ulët të ndotësve si për ajrin, tokën dhe ujin;
- Administrimi i ujërave të zeza dhe përpunimi i tyre në stacione për përpunim;
- Sensibilizimi i opinionit për vetëdijësim për mbrojtjen e natyrës, nga ana e pushtetit, si dhe nga organizatat joqeveritare dhe të tjerë: përmes arsimimit, medimeve; broshurave, mbajtjes së kampanjave për qëllime të këtitilla me qytetarë të moshave të ndryshme, sidomos të gjeneratave të reja; etj.
- Studime shkencore në lidhje me mbrojtjen e florës dhe faunës ujqore;
- Hartimi i programeve adekuate, si dhe projekteve për mbrojtje të mjedisit jetësor: për uljen e ndotjes nga materie të dëmshme (si fosfori i lëndëve larëse; ujërave fekale; shpërlarjet e tokës; lumenjtë që derdhen në det dhe liqen, etj);
- Administrimi më i mirë me ujqrat si dhe parashikimi më i lartë i kritereve për pastrimin e ujërave të pijshëm dhe për larje, për të evituar ndotjet bakteriale;
- Mbrojtja ligjore e zonave të kallamishteve (nga kullotja, prerja, dhe djegia e kallamave) që të mos zhduken habitatet e rëndësishme për lëshimin e vezëve, të folezimit, të ushqimit e të pushimit të peshqve dhe kafshëve të tjera; si dhe sanksionimi i peshkimit të paligjshëm nën ujë gjatë periudhës së shumëzimit;
- Organizimi dhe administrimi më i mirë i industrisë së peshkimit dhe specieve të rralla, me qëllim mbrojtjen e tyre nga zhdukja;
- ...etj.

Literatura

- 1.Louis Henkin...op.cit.p.1377; The ILA Report of the Fifty-Eighth Conference, Manila, 1978, p.397, libri i cituar; Zejnullah Gruda, E drejta ndërkombëtare publike;
 - 2.Zejnullah Gruda, E drejta ndërkombëtare publike, Prishtinë 2003, (fq: 2. J.G.Starke, Introduction to International Law, Seventh Edition, Londër, 1972; Mezdunarodnoe pravo, (Red, Prof.N.T.Blatovoj), Moskë, "Juridiceskaja literature" 1987;
 - 3.Mezdunarodnoe pravo, Moskva, Juridiceskaja literature, 1987;
 - 4.Doracak për kryetarët dhe këshilltarët e komunave në Republikën Maqedonisë, Toni Popovski, Shkup, Janar 2005;
 - 5.Fatmire Lumani, Të drejtat juridiko-ndërkombëtare dhe nacionale për mbrojtjen e mjedisit jetësor, Shoqata e juristëve shqiptarë të Maqedonisë Forumi Shkencor –Hulumtues, ULPIANUS, revistë shkencore dhe profesionale juridike -nr.1/2011, Tetovë dhjetor 2011;
 - 6.Hiqmet Kica, Liqeni i Ohrit dhe baseni i tij, Strugë 2010;
 - 7.T. Xhunov, Megjunarodno pravo i Jugoslllovensko – Albanskite spogodbi za koristenje na vodite na Crni Drim i Ohridskoto Ezero, Simpozium, Skopje, 1974;
 - 8.Eduardo Jimenez de Arechaga, Sovromennoe mezdunarodnoe pravo, Moskë, 1983;
- Akte ndërkombëtare dhe nacionale:
- 1.Karta botërore mbi natyrën, 28 tetor 1982;
 - 2.Konventa për pengimin e ndotjes së detit me hedhjen e mbeturinave nga aeroplanët dhe anijet, v.1972;
 - 3.Konventa e Gjenevës mbi detin e hapur, e vitit 1958;
 - 4.Konventa e Kombeve të Bashkuara mbi të drejtën e detit të hapur;
 - 5.Karta mbi të drejtat ekonomike dhe mbi detyrat e shteteve, e OKB, e 15 janarit 1975 (GA Rez.3281 – XXIX)
 - 6.Ligji_9347_24.02.2005 (1)[kompatibilyti mode] data: 27.10.2012;
 - 7.Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë, e v.1991
 - 8.Ligji për mjedisin jetësor
 - 9.Ligji_9103_ 10.7.2003...doc, www.moe.gov.al/ 27.10.2012
 - 10.Ligji_9347_24.02.2005...doc, www.moe.gov.al/ 27.10.2012
 - 11.Gazeta zyrtare e RM, nr.53/05 nga 05.07.2005
 - 12.Fleta zyrtare e RSFJ, nr 45/77 nga 09.09.1977
 - 13.Fleta zyrtare RSFJ, nr 8/80 nga 15.02.1980; Fleta zyrtare e RSFJ, nr.51/88 nga 19.08.1988; Fleta zyrtare e RSFJ , nr.10/90 nga 23.02.1990; Gazeta ezyrtare e RM, nr.62/96 nga 13.10.1993;
 - 14.Fleta zyrtare e RSFJ nr.07/87 nga 09.02.1987;